

KAKO MI RADIMO S GLUMCIMA?

Problematika glume na filmu u nas čini se gotovo nedotaknutom temom, i u teorijskom, a katkada i u praktičnom smislu. Zašto je tome tako niti znamo niti ćemo ovim razgovorima koji nam se čine zanimljivima na ta pitanja moći odgovoriti. Cilj nam je uz pomoć eminentnih umjetnika otvoriti neke probleme koji se dotiču filmske glume, vidjeti kako oni pokušavaju prevladati te probleme i doći do rezultata s najosjetljivijim materijalom dramskih umjetnosti - glumcem

U goste smo pozvali šestoricu redatelja, ali iz tehničkih razloga objavljujemo razgovore s njih pet. To su Tomislav Radić, nekada profesor glume na ADU koji je uporno pokušavao, a tek katkad uspijeva izboriti kolegij "Gluma pred kamerama". Osim što se uspješno bavio kazališnom režijom, u Radićevim su filmovima, a i kazališnim predstavama vrlo često nagrade pobirali glumci. Od redatelja srednjeg naraštaja pozvali smo Zrinka Ogresta, profesora režije na ADU, u posljednje vrijeme najnagrađivanijeg hrvatskog filmskog autora na stranim festivalima. Tu je i Vinko Brešan, komercijalno najuspješniji i zasigurno autor najpopularnijih filmova u Hrvatskoj. I Ogresta i Brešan također su poznati po izrazito temeljitom izboru glumaca što je poslije vidljivo i u rezultatu. Od redatelja najmlađeg naraštaja pozvali smo debitante Nevena Hitreca i Ognjena Sviličića. Obojica su u svojim filmovima postigli zapažene rezultate, posebice u radu s glumcima. Hitrecovi glumci dobili su ove godine dvije Zlatne arene, a Sviličićevi (među kojima je bio velik broj debitana) jednu.

Pavo Marinković

**TOMISLAV RADIĆ
ZRINKO OGRESTA
VINKO BREŠAN
NEVEN HITREC
OGNJEN SVILIČIĆ**

Razgovore vodila Anita Jelić

TOMISLAV RADIĆ

Kako radite glumačku podjelu?

Meni se čini kako ja, kad počnem - kako bih to rekao - smišljati, zamišljati predstavu ili film, onda nekako sam u sebi, počnem glumiti sve uloge. I onda, na temelju toga nematerijalnog predloška, pokušavam zamisliti različite glumce. Biram ljude koji bi bili najsličniji toj mojoj zamišljenoj interpretaciji, recimo. Pretpostavljam da svi redatelji nekako slično tako rade...

To je jako teško odgovoriti. Nekako je previše... Mislim, to "kako-radim-podjelu" je zapravo ipak vrlo vrlo intimni događaj. Možda i ne bi trebalo racionalizirati taj proces...

Redatelj pokušava svoje tlapnje i maštarije pretvoriti u konkretan svijet tako što ih personificira glumcima, moglo bi se reći. Ali, isto tako bi se moglo reći kako, u drugoj fazi, glumci prisiljavaju redatelja da mašta na vrlo određen način. Hoću reći, pravljenje podjele nije jednosmjerni proces... Kako bih to objasnio - kad se, u jednom trenutku, definitivno odlučim kako će, recimo, ulogu Petrunjele igrati starija glumica, a ne mlada djevojka - toga trenutka osobnost konkretne glumice počinje utjecati na podjelu ostalih uloga.

Unutar cijelog filmskog procesa kolika je uloga glumca. Koliko su glumci bitni?

Ha, čujte, to, dakako, ovisi o filmu, ovisi o autoru, i to svatko samo za sebe može govoriti. Ja za sebe mogu kazati da su mi glumci vrlo, vrlo, vrlo važni. Ako se odlučujem hoću li neku scenu snimati s jednom ili s dvije kamere, onda je to uzrokovano prvenstveno željom da što bolje sačuvam na vrpci taj novostvoreni svijet, novorođeni život, taj što ga glumci oblikuju pred kamerom. Dakle, reklo bi se da je u mom slučaju vizualizacija određena izborom osoba. Uostalom, ako je toliko glumaca u mojim predstavama i filmovima dobilo nagrade, tada je očito kako je moj filmski kist, moje filmsko izražajno sredstvo upravo lik koji nosi zbivanje, njegova misao ili rečenica, izraz lica, osjećaj, stanje. Zato mi je tako važna suradnja s glumcima,

zajednički rad na njihovim ulogama. Uloge u pravilu stvaramo zajedno, a kroz sudbine i osobnosti ljudi koje opisujem, ja stvaram svoju filmsku sliku.

Tako, kad me pitate kolika je uloga glumca u filmskom procesu, mogu kazati kako je to u različitim redatelja posve različito. U mojim filmovima glumac je središte zbivanja, središte mojega angažmana, jer moji su filmovi filmovi o ljudima, a moji su najvažniji krajolici oni unutarnji, često uznemireni, i često vidljivi tek kroz pogled, ili šturu riječi.

Kad izaberete glumce za film kako radite s njima?

Pa u prvoj fazi, isto kao i u kazalištu: sjednemo oko stola i svi zajedno čitamo prizor. Slušam ih, gledam, pokušavam im ispričati kako u meni zvuči i izgleda taj prizor. Pokušavam glumce uputiti, ne bi li oni sami na kraju na neki način postali tim ljudima koje ja u glavi vidim. Ne namećem se naredbama. U odnosu glumaca i redatelja, ne smije biti nasilja, nikakvoga nasilja. Drugim riječima, glumce nastojim dovesti do toga da samostalno dođu na moju ideju... ha,ha. Ali opet, ako se oni sjete nečeg boljeg, jasno da to prihvaćam, jer se njihovim dobrim zamislama u nečemu promijeni i moja vizija. Tako nekako - malo oni, malo ja. Najsretniji sam kad glumci počnu glumiti bolje nego što sam ja to znao zamisliti. Zanimljivije. Onda se više ne miješam. Bože, kako ovo banalno zvuči... Ovakvi razgovori, ako pokušavate govoriti, bez lažnog patosa, uvijek ispadaju nekako banalno. Kao da vam povjeravam kuharske recepte.

Da li stvari fiksirate ili glumcima dopuštate improvizaciju?

U prva dva svoja filma snimao sam tako što sam se s ljudima prije dogovorio o čemu se radi u toj sceni. U "Živoj istini", u jednomu prizoru, Boža Frajt dolazi u ured k Vjeranu Zuppi. Zuppa, koji je tada uistinu bio direktor Teatra ltd, nije glumac, a Boža Frajt je glumica i trebala je glumiti glumicu, koja dolazi direktoru Vjeranu nastojeći ga nagovoriti da joj da ulogu. Zuppi je bio "glumački" zadatak da joj ne da ulogu nikako. I da se na svoj način, obzirno

prema njezinim osjećajima, izvuče iz te neugodne situacije. S Božom je bio dogovor da ona plače, nudi mu se, čini što god zna. Mi smo onda tu scenu snimali, tako, po tim uputama, bez napisanoga dijaloga. Njih su dvoje bili svojevrsni, kako se to kaže - naturščici, i improvizirali su. Nakon 3. role, ja sam, ako se dobro sjećam, rekao - ajmo sad još jedamput, ali sad čvršće. I onda smo nastavili i sjećam se kako sam stojeći iza kamere dao znak Boži da pokuša plakati. Boža se rasplakala i Zuppi je tada postalo uistinu neugodno ... tako se prizor pretvorio u nešto dokumentarno, jer Zuppa, neiskusan u filmskoj i kazališnoj situaciji, nije bio siguran je li to prestala gluma, ne plače li Boža doista. S druge strane, mnogo godina kasnije, s Dubravkom Ostojić sam radio posljednji prizor u "Anđele moj dragi". Dao sam joj tekst i rekao: Što ću ti govoriti, sve piše. Doista, tada, sve što sam želio na kraju vidjeti u filmu, napisao sam i Dubravka je imala pravi glumački zadatak interpretacije. Ključna uputa, koju sam joj dao, bila je da nastoji ne rasplakati se, da se bori protiv plača i da se nikamo ne žuri. Želio sam da joj suze stalno naviru, ali želio sam pokazati ženu, koja svoju ljudsku vertikalu nalazi u izdržljivosti i zato ustrajno nastoji ne plakati.

Uzeo sam za primjer ta dva prizora, jer u oba se plače i žena je u prvom planu. U jednomu je dijalog bio potpuno improviziran, ni jedna riječ nije bila unaprijed napisana. U drugomu, tekst je bio vrlo precizan. A ja bih rekao... eto, ja znam da sam u oba slučaja jednako "radio s glumcem".

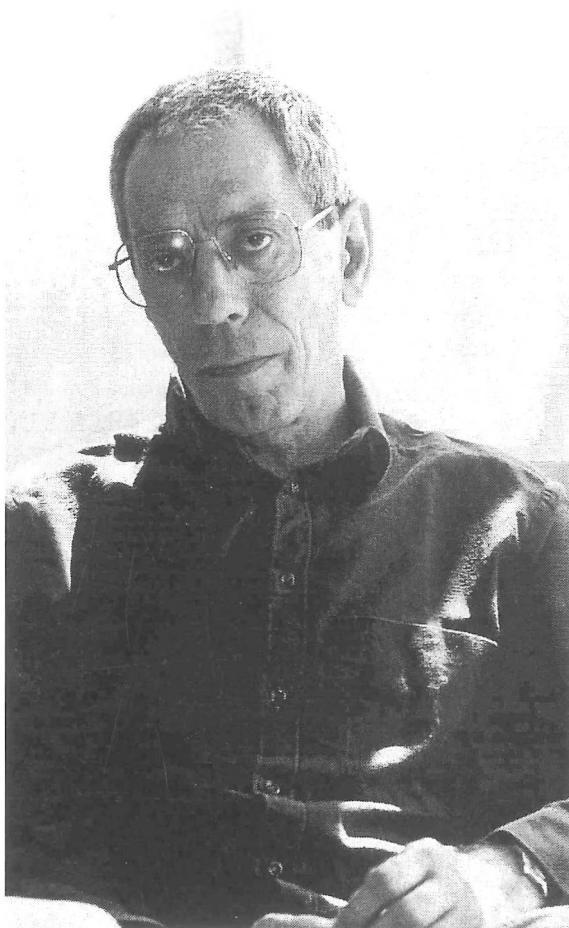
Gdje ste naučili raditi s glumcima?

Na Akademiji sam bio u klasi profesora Violača. Smetalo ga je što ja glumcima stalno nešto šapćem, potihom se dogovarao, umjesto da viknem. Nagovarao me da viknem, što nisam želio, nisam takav čovjek i nije to moj način komunikacije. On je čak tjerao moje kolege, studente glume, da sjede na drugom kraju sobe tako da između njih i mene bude 15 metara prostora; ne bi li da me prisilio da govorim glasnije. Nije utjecalo na mene.

Kasnije bi mi neki glumci rekli: ti ne znaš što hoćeš, a drugi su mi bili zahvalni pa su rekli: evo, ti kad meni to kažeš to mi je baš jasna uputa. Moglo bi se reći da ja znam raditi s nekim glumcima, a s drugima ne znam. Nisam to naučio, jednostavno sam često bio na probama i sa zanimanjem gledao kako oni nastoje postati drugom osobom, koju glume. Kao što sam već kazao, rad s glumcima nije jednosmjerni posao. To je, u pravom smislu te riječi, odnos, i u tom odnosu razumijevanje se obostrano

gradi. U tom odnosu ljudi se prije početka posla moraju i uzajamno prepoznati.

Davno, još u kazalištu, naučio sam da se ništa na probama ne postiže nasiljem, prisiljavanjem čovjeka. Ono što je postignuto silom, glumac će odglumiti možda samo na premijeri, na prvoj reprizi, a kasnije će ionako sve prilagoditi onomu što on doista jest. Tako sam iskustvom shvatio kako redatelj nije Bog, kako ne može redatelj stvoriti nekoga. Međutim, što se može, upravo to je ono što bi veliki broj redatelja želio reći: neka bude glumac i bi

Tomislav Radić

glumac. A to nije tako - ponavljam, nije redatelj Bog. Ne kažem da i ja nisam imao takvih navala taštine, trenutaka kad želiš sve oko sebe uvjeriti kako imaš pravo i kako možeš i onoga glumca, koji nije tvoj prvi ili pravi izbor za ulogu, svojim rukama oblikovati u onakvoga čovjeka kakvoga si zamislio. Ali, poslije se to uvijek pokaže neostvarivim. Zato ja ne vjerujem da se uloge može dodijeliti

zbog ljubavi, ili zbog novca ili, kako se to patetično kaže, zbog bilo kojih neumjetničkih razloga.

Vi ste rijedak filmski redatelj koji ima veliko kazališno iskustvo. Koliko Vam to pomaže pri izboru glumaca? Možete li uspostaviti razliku između kazališne i filmske glume.

Pa sigurno je da postoji razlika. Gluma je ista, ali je stil glumljenja različit.

Uvijek se svi pitaju u čemu je razlika između filmske i kazališne glume. Pa onda jedni kažu - nema razlike; drugi kažu - velika je razlika i tako dalje. Razlika je u publici. Kazališna publika je velika, svoj toj publici treba se u tom trenutku obratiti. A filmska gluma je intimniji događaj. To nije gluma za ekipu koja stoji oko kamere, to je nešto najbliže onome što čovjek ujutro napravi ispred zrcala kad se probudi i dođe u kupaonicu, kad je sam sa sobom. Tu vrstu opuštenosti treba imati filmski glumac.

A meni je posve sigurno pomoglo kazališno iskustvo. Pa sama činjenica da sam dugo bio sa glumcima pomogla mi je shvatiti tu vrstu umjetničkog izražaja.

Zapravo, teško je je dati pravi odgovor. Svakomu je jasno da su sastavnice umjetnosti iste i na filmu i u kazalištu, a ipak... Da pokušam to ovako objasniti: i strop Sikstinske kapele i iluminirani gotički rukopis su likovna umjetnost, a ipak je svakome jasno kako je slikanje freske na stropu jedna stvar, a gotički inicijal nešto drugo. Tako je i s glumačkom umjetnošću.

Vi ste često velike uloge u svojim filmovima dodjeljivali debitantima. Nije Vas bilo strah?

Gledajte, svaki čovjek može glumiti. Svaki čovjek ima tu sposobnost, tu glumstvenost. Pitanje je samo je li sposoban odigrati više od jedne uloge ili samo jednu koju, zapravo, glumi cijeli život. Meni se čini kako je moguće napraviti podjelu, u kojoj svi pronađu svoju ulogu. Neki imaju u zalih i pedeset uloga, i to su profesionalni glumci, a neki samo jednu. Ali oni mogu dobro glumiti jedni pokraj drugih. Glumljenje u kazalištu traži iskustvo. Hamleta u kazalištu mora glumiti iskusni glumac. Netko tko će znati svake večeri tri sata upravljati ogromnom ulogom, kao golemim brodom. A na filmu to ne mora biti tako. Sjećate se Zeffirelijevog Romea i Julije? Na filmu je to moguće. To nešto dokumentarno što ima svaki nastup na filmu - jer film je u svojoj srži dokumentaran - omogućava djetetu i amateru i svakom čovjeku da odglumi jednu ulogu. Redatelj mora biti sposoban prepoznati koja je to

uloga, jedina, koju taj čovjek može odglumiti. I onda je moguće na film dovesti nekoga tko inače nije glumac i staviti ga zajedno s nekim tko jest glumac. A onaj, koji jest veliki glumac, dobit će neku vrstu korektiva u onomu koji se u filmu pojavljuje kao naturščik. Ovaj će glumca prisiliti ne jednu vrstu spontanosti, koju je već možda zaboravio u svim tim svojim godinama glumljenja.

Da li postoji kategorija idealnog glumca za Vas - ili je to svaki čovjek?

Pa, npr. Ivu Gregurevića, Dubravku Ostojić, Damira Lončara - to su ljudi koji imaju u sebi bogatstvo koje im omogućava da u svojoj nutринi pronađu različite ljude. Dubravka će dobro odglumiti i staru babu u Budakovom "Klupku", i mladu majku u "Andelu" ... Mislim, ona to doista može, jer je bogata osoba, koja stalno gleda oko sebe. S takvim ljudima zbilja volim surađivati, to su ljudi, koji ne samo što razumiju moju misao, nego je obogaćuju vlastitom. S takvim glumcima osjećam se lagodno, nemam osjećaj gubljenja vremena na nepotrebna objašnjenja. Oni jesu idealni glumci - za mene, za moj umjetnički izraz, za moj filmski svijet. Da i ne govorim o užitku kojeg osjećam dok s njima radim, ili kasnije kad gledam ono što sam s njima snimio. Da nema tog uvijek novog divljenja onomu što su moji (smijem valjda tako nešto reći) glumci učinili, bilo bi mi gotovo nemoguće gledati ono što sam svojedobno snimao.

Da možete raditi s nekim glumcima izvan Hrvatske, s kim biste željeli raditi?

Imao sam priliku raditi s čovjekom koji ne govori moj jezik. Inače, mislim da je nemoguće da Englez glumi Hrvata - to je nešto što se ne da napraviti, mora se cijelu jednu povijest svladati da bi to mogao odglumiti. Nije slučajno što je netko Hrvat, a netko Englez. Taj se rodio u tom narodu, uzrastao, sa tri godine progovorio jedan jezik, promucuo ga, prvi put je rekao "volim te" na tom jeziku, "mrzim te" na tom jeziku, na tom jeziku je slušao sprovod svog oca ili majke, živio je u jeziku koji nije samo govorni, nego jezik kretnje, grimase, jezik šutnje. Drugačije se šuti na engleskom, nego na hrvatskom. Zato ne može Englez glumiti Hrvata, ali može glumiti Engleza u Hrvatskoj. I onog trena kada postoji takav zamišljeni scenarij u kojemu je Francuz došao u Hrvatsku, ili je Austrijanka došla u Hrvatsku - ja sam imao takvu ulogu u "Andelu" - onda nije problem.

Mislim da je Silvia Fink, Austrijanka koja je glumila u

“Andelu”, glumila jednako dobro kao i svi drugi glumci u tom filmu. Iako smo se sporazumijevali na engleskom. Pritom je ona Austrijanka, koja ne zna hrvatski, a ja sam Hrvat koji ne zna njemački.

Da li ćete vi izabrati filmsku “zvijezdu”, s kojom je teško raditi, ali je prikladna za ulogu - ili ćete izabrati glumca s kojim je ugodnije raditi?

Netko vas može onemogućavati u poslu i time što je loš glumac, ali može biti i dobar glumac pa stvarati probleme. Ako netko, zbog svoje umišljene veličine pusti cijelu ekipu čekati dva sata na objektu, onda, bojim se to nije čovjek koji može sa mnom raditi. Mene to toliko hendikepira da se ne mogu opustiti i onda s njim poslije normalno raditi. Jasno da to smeta. Doduše, nisam pravedan - odmah sam pretpostavio kako će “zvijezda” zakasniti... ha, ha, ha.

Znate što, bojim se da je većinu stvari o kojima mi sada razgovaramo Stanislavski vrlo temeljito objasnio u onoj svom “Sistemu” i da se tu nema puno što dodati. Tamo je napisao koliko trač smeta umjetničkom djelu, koliko neurednost smeta stvaranju umjetničkog djela, koliko guranje privatnosti i vlastitog nečeg smeta u stvaranju umjetničkog djela. I tu se sad pojavljuje pitanje “zvijezda”, što je to i je li to dobro? “Zvijezda” - to znači da je jedan čovjek nadrastao sve svoje uloge i počeo bivati nekako spomenik mimo uloge. Je li to dobro za glumca, ja ne znam. Meni je važno da me te “zvijezde” ne ometaju u gledanju filma. Upamtio sam “Noć svetog Lovrijenca” kao prekrasan film, a tamo nema nikakvih zvijezda... Kad jedan glumac počne postojati bez obzira na ulogu koju igra i kad gledate film, a nikako se ne možete opustiti i povjerovati da je to taj liječnik, a ne onaj glumac koji glumi liječnika, onda mislim da je to nešto loše sa “star sistemom”, onda nešto ne valja s takvim glumcem, jer je ipak temelj cijele priče uvjerljivost filma. Gledatelj mora povjerovati kako gleda bojažljivca, kojeg je ostavila žena pa je taj nakon silnog oklijevanja sam sebi priznao da voli drugu ženu. Međutim, dosadno je ako si cijelo vrijeme svjestan kako tog muškarca glumi William Hurt, a ženu Gena Davis.

Što mislite o skidanju glumaca u filmu? Čini se kako je to prije dvadesetak godina bio puno manji problem nego što je danas?

Mislim da se u “Živoj istini” Boža Frajt vidi ogoljenih leđa kad se tušira. Ona se pere i to je normalno. Kako će se prati odjevena? Svlačenje je kadikad dio sadržaja, i tada ono uopće nije problem. Ljudi u životu žive u situacijama

u kojima su goli, i to se treba naznačiti i na filmu, ali ako to nije dio sadržaja filma, onda ne znam zašto bi se inzistiralo na tomu. Pa dobro, možda zato da se privuče publiku... ali sad ne razgovaramo o takvim filmovima. Ja nikad nisam u svojim filmovima zamišljao prizore, u kojima bi svlačenje bilo dio propagandne atrakcije, pa zato, zapravo, i ne znam što bih vam na to odgovorio. Ali, kad već razgovaramo o ogoljavanju, mislim da je glavni problem može li netko reći rečenicu tako da ne skriva ništa o sebi. Glavni je problem iskrenost. I moram kazati kako glumci imaju mnogo više teškoća s pokazivanjem svoje ljudske nutrine, nego li sa fizičkim svlačenjem. Ako glumcu nije problem biti iskren, on će se i svući. Pa čak i ako kaže, “Čuj nemoj me baš snimati ovako ili onako”.

Zamislimo scenu u kojoj jedan muž i žena, oboje su 70-godišnjaci, hodaju po sobi i svadaju se. Ali, kako se to događa trenutak prije odlaska u postelju oni se usput i svlače. To je moguće. Takva scena svlačenja je dio života, i od toga ne treba bježati. A ako vi hoćete napraviti takvu scenu u kojoj se jedan djed i baka svadaju, a unuka plače u drugoj sobi, vi hoćete napraviti jednu gustu scenu odnosa u toj obitelji, želite pokazati koliko im sve to razara život možda ćete htjeti da oni budu tako, u doljnjem rublju. I onda vam je važno da se oni hoće svući. Jasno da ta scena nema nikakve veze sa golotinjom. Ali, ne znam vam sada kazati čega će se glumci više bojati, svlačenja odjeće ili prizora u kojemu se jezivo i s mržnjom svadaju dok dijete plače.

Jeste li vi kada poželjeli biti glumac?

Pa vjerojatno jesam... Tko će to znati... Mora biti da sam oduvijek to htio, no nisam se usudio. Ali jesam glumio. Nekoliko puta.

Ali znate što, pitanje je ima li uopće neke velike razlike između glumca i redatelja. To je isti posao, zapravo. Samo što je glumac lijeniji, valjda, pa se zadovolji s jednom ulogom, a redatelj ih u sebi glumi sve. Ali redatelj je opet kukavica, ili manje ekstrovertiran, pa se ni jednu ulogu ne usudi preuzeti do kraja. Ako smijem sebe citirati iz jednog davnog intervjua - redatelj je kradljivac koji briše otiske prstiju iza sebe. To je čovjek koji je sve učinio, ali se to ne vidi. Ako je uistinu dobar redatelj, onda se ne može vidjeti što je on radio. Evo, tako ja to mislim - da se ne smije vidjeti režija. A ako režija hoda po sceni i vidi se svaka intervencija - sad mrak, sad svjetlo, sad se kamera diže, sad se spušta - onda to nije dobar posao.

ZRINKO OGRESTA

Kako radite glumačku podjelu za film?

U pripremnom razdoblju rada na filmu, dakle rada na scenariju, uopće ne razmišljam o glumcima. To znači da ne spadam među one autore koji već u početku u nekom od likova vidi Ivicu ili Maricu pa zatim preko njih doživljavaju i tekst koji rade. Tek u trenutku kada mi se čini da je scenarij u takvom obliku da je spreman za sljedeću fazu realizacije, dakle izradu knjige snimanja, počinjem razmišljati o glumcima ne opterećujući se nikim unaprijed, njihovim dosadašnjim radovima ili mojim eventualnim iskustvom u suradnji s njima. Na taj način mojom glavom prolaze brojni glumci koje stavljam u najrazličitije kombinacije, međuodnose jednih s drugima i malo pomalo dolazim do nekog konačnog *castinga*. Ono što je možda najvažnije jest da se dok radim na tekstu, postavljam u situacije u kojima su i likovi i zajedno ih s njima proživljujem. Tako prije svega pristupam likovima u scenariju, koji još uvijek u potpunosti nisu živi filmski likovi, već imaginarni; nisu utjelovljeni u konkretne osobe, odnosno konkretne glumce koji će to igrati. Ali kada se konačno odlučim za konkretne glumce koji će to igrati, onda to obavim i s njima. To znači da ukoliko u nekoj sceni imam sukob s likom koji glumi Ivo Gregurević, onda proživim taj sukob i s tim likom, ali na izvjestan način i s Ivom Gregurevićem. Slično je, iako može zvučati bizarno, i s eventualnim ljubavnim scenama. Čini mi se da na takav način stječem dodatno povjerenje u one osobe koje će na kraju iznijeti cijeli film.

Kakav postupak primijenjujete u radu s glumcima prije snimanja filma?

Postupak započinjem samim činom odabira glumaca. Prije toga postoji međufaza u kojoj pokušavam doći u doticaj s tim glumcima, a da im prethodno ne dam naslutiti da ću im povjeriti ulogu. To je razdoblje mog intenzivnijeg druženja s tim glumcima iako oni toga, vjerojatno, tada nisu svjesni. To druženje može biti doslovce takvo da ja

dolazim u prostore kamo oni zalaze, da dolazim gledati neke predstave - do nekih neformalnih, svakodnevnih situacija čime nastojim još jednom sebe uvjeriti da su upravo to osobe koje bi mogle odigrati ono što im povjerim. Zatim nastupa taj trenutak kad ljudima dajem scenarij. Prihvate li glumci uloge, slijede prvi razgovori, globalno o tekstu i o likovima. U pravilu zamolim svakoga glumca da mi, pročitavši tekst, kaže koje glumce vidi u napisanim likovima, ili barem u glavnim ulogama. To mi govori na koji su način ljudi išitali tekst. Poslije toga ih naravno upoznam s cijelom podjelom i kreću one prve, klasične čitaće probe, za kojih se scenarij, odnosno knjiga snimanja, iščitava po scenama i u skupinama od 3 do 4 do 5 glumaca, ovisno o sceni. U tim čitaćim probama pokušava se dijalog dovesti u onaj oblik u kakvom bi se trebao pojaviti i u filmu. Dakle, nastojim da glumci dijalog napisan u scenariju, prilagode svom govornom jeziku, znači da ga učine svojim i da, naravno, donesu i unesu u taj dijalog ono što im se učini da bi trebalo dodati. Tijekom tih proba razgovaramo o likovima, razgovaramo o predživotu tih likova. Kada to razdoblje završi, kada nam se čini da smo globalno apsolvirali tko su i što su likovi u scenariju, onda se približavamo trenutku koji je meni osobito važan i drag - a taj je da s glumcima odlazim na konkretne lokacije na kojima će se film i snimati. Na tim lokacijama radim mizanscenske probe u kojima se glumci prvi put suočavaju s prostorom u kojemu će igrati jer je u nas vrlo često, na žalost, slučaj da glumci na filmu prostor u kojem glume prvi put vide, zapravo, tek na dan snimanja. Glumci se na taj način suživljavaju s prostorom. Provodim ih i kroz ostale prostore filma nastojeći da vide gdje se film događa, koja je zapravo globalna atmosfera u filmu i na tim prostorima isprobavamo kompletne scene. Kad se tako pripremljeni svi skupa jednog dana nademo na snimanju, nema otkrivanja "tople vode", nego svi manje-više znaju sve. U takvom je konceptu rada, čini mi se, sve ono izvan toga kreativna nadgradnja koja je samo poželjna, ali nema

one improvizacije u lošem smislu te riječi. U načelu, svi dolaze spremni.

Znači li to da ne dopuštate glumačke improvizacije neposredno prije snimanja na setu?

Ne, naprotiv. Ali improvizacija u okviru nečega što je dogovoreno i zadano, dakle, improvizacija kao nadogradnja, to apsolutno da. Improvizaciju samu po sebi ne, jer

Josip Kučan i Zrinko Ogresta (desno)
na snimanju filma *Crvena prašina*

improvizacija sama po sebi, barem se tako meni čini, ostaje nešto što je izdvojeno, što je često samo sebi svrhom i teško može biti u suodnosu s nečim prije ili nečim poslije, sa scenom prije ili scenom poslije. Sve u filmu pa tako i glumačka kreacija mora imati svoj kontinuitet, mora biti u odnosu sa scenama koje toj sceni prethode ili koje slijede iz nje. Prema tome, nisam prijatelj posvemašnjih improvizacija.

Gdje ste naučili raditi s glumcima? Na Akademiji?

Ne. Čini mi se da se učiti raditi s glumcima *ex cathedra* ili u nekoj školi jednostavno ne može, da je to kategorija koja je splet i nekakvog dara i nekakvog iskustva; i da je to sposobnost koja se prije svega stječe s vremenom. Čini mi se da je rad s glumcima vrlo individualna kategorija. Koliko autora, koliko redatelja - toliko i načina pristupa glumcu; naravno da postoje poznate škole glume i uvri-

ježeni pristupi, ali kada se čovjek nađe na konkretnom poslu, onda shvati koliko je to zapravo individualno jer je riječ o vrlo tananim situacijama u kojima je ljudska komponenta, znači i nepredvidljiva, neobično bitna. Prema tome, složenica "raditi s glumcima" kao nekakvom uvriježenom i uvijek istom metodom nešto je što ja ne poznajem.

Što mislite o *Method Acting*? Zagovarate li isključivo realističan stil glume ili dopuštate i stilizaciju?

Ja jesam, općenito govoreći, zagovornik *Method Acting*, kao i većina filmskih redatelja. Jesam li, međutim, sklon i nekoj stilizaciji? Da, ukoliko bi to zahtijevao određeni tekst, odnosno film. Do sada sam radio filmove koji su, tako da kažem, čvrsto vezani uz zemlju i oni su, na taj način, nametali realističan koncept glume.

Što mislite, poznaju li glumci pojam "filmske glume"?

Ja ne volim te podjele na filmsku, kazališnu ili ne znam kakvu drugu glumu. Za mene je gluma dobra ili loša. To nar-

avno zvuči banalno, već tisuću puta rečeno, ali to je doista istinito. Glumcu se ili vjeruje ili ne vjeruje. Ako pogledate neka od najslavnijih ili najboljih imena svjetskoga filma i kazališta, pa tako i hrvatskoga, primijetit ćete da oni koji su izvanredni u kazalištu, najčešće su takvi i na filmu. Eto, da se prisjetimo samo nekih: Fabijana Šovagovića, Borisa Dvornika, Semke Sokolović Bertok, Jovana Ličine, Ive Gregurevića - to su prve osobe hrvatskoga glumišta, uvijek su jednako dobri i na filmu i u kazalištu. Čini mi se da je riječ o ljudima koji su, uz nesumnjiv dar koji imaju, u svoje uloge unosili osobna iskustva, ljubav i vjeru prema likovima koje su glumili. Čini mi se da je to najvažnije. Na žalost često smo u situaciji da mnogi glumci pokušavaju glumiti lica, a ne ih živjeti, što je vjerojatno posljedica i loših redatelja koji ih ne upućuju u bitno.

Uglavnom ste spominjali glumce starije ili srednje generacije. Mladi glumci često imaju problema s kontinuitetom, ponavljanjem, markacijama koje im određuju kretanje. Mislite li da je to njihov problem ili problem škole?

Ne, ja mislim da je to problem redatelja. Ne bih htio da to zvuči prepotentno, međutim ja nikada nisam primijetio da moji glumci imaju problema s tim. Jednostavno je redatelj taj koji treba skrbiti za to da se glumac osjeća sigurnim na setu, da mu stvori preduvjete da prevlada probleme filmskog kontinuiteta i da mu taj kontinuitet ne predstavlja prevelik problem. Redatelj bi zapravo morao imati u sebi onu snagu da u trenucima kada osjeti da glumac nije u stanju, da nije dovoljno spreman ili koncentriran da u nekom trenutku zaroni u lik - da redatelj bude onaj koji će ga povući u tu dubinu da bi zadatak izveo onako kako treba. Mislim da je posao redatelja i to da napravi takvo zaleđe glumcu da može prevladati praktične probleme tijekom snimanja filma.

Postoji li razlika između kazališne i filmske glume?

Postoji, naravno. Postoje one praktične razlike. Naravno, kad čovjek glumi u kazalištu, mora pretpostaviti da ga netko mora i vidjeti i čuti tamo u nekom dvadesetom ili ne znam kojem redu. No to su opća mjesta, neke gotovo tehničke zasade posla; no, u načelu - gluma je gluma i nekih pretjerano velikih razlika ne bi trebalo biti.

Koja je Vaša najčešća uputa glumcima na snimanju?

Na setu se trudim glumcima davati što manje uputa, nastojim se ponašati kao prometnik koji glumce samo usmjerava prema željenom cilju. Svoju pravu, redateljsku ulogu, obavljam prije svega tijekom proba u pripremama. Ako svi dođemo pripremljeni na snimanje, ono je tada jedna stvaralačka egzekucija. Međutim i tada ih upućujem da prije svega - osjećaju. Da ne racionaliziraju previše. Racionalizacija je kastracija glume.

Kad biste mogli raditi s nekim glumcima izvan Hrvatske, s kim biste željeli raditi? Ili, tko je Vaš idealni glumac?

Moj idealni glumac u svjetskim razmjerima je Ivo Gregurević. A jednog dana "kada budem radio u Hollywoodu", onda ću, raditi s Michelle Pfeifer, Robertom Duvallom i, recimo, s Robertom De Nirom. Njima ću, naravno, pridružiti i Ivu Gregurevića.

Zadnja dva filma radili ste s Josipom Kučanom. Može li se reći da je on Vaš omiljeni glumac?

Ja nemam omiljenih glumaca u tom smislu da kažem Fabijan Šovagović, Filip Šovagović, Josip Kučan, itd. Zapravo, Ivo Gregurević ima posebno mjesto u mom radu jer nije bilo filma koji sam snimio, a da se on nije u njemu pojavio. Međutim radeći film, uopće ne razmišljam o "omiljenim" glumcima ili o glumcima koji su igrali u mojim prethodnim filmovima pa bi se zato morali pojaviti i u novim. U tom smislu uvijek idem od početka i kroz glavu mi prođu gotovo svi glumci koji hodaju po hrvatskim scenama. Umišljam si da sam ja jedan od onih redatelja koji imaju poprilično dobar pregled hrvatskoga glumišta. Kad sam pripremao svoj zadnji film, potrudio sam se steći uvid i u glumce koji glume, recimo, u Varaždinu, Dubrovniku, Osijeku, Mostaru, Rijeci pa su neki od njih igrali u mom filmu.

U zadnjem Vašem filmu, u *Crvenoj prašini* angažirali ste mnogo ljudi koji nisu profesionalni glumci. Kakvo je bilo Vaše iskustvo u radu s naturšćicima? Biste li ih ponovno angažirali?

Iskustvo je bilo vrlo dobro. Prvi sam put radio s velikim brojem naturšćika. Međutim, i u mojim prethodnim filmovima bilo je zapravo puno naturšćika. Zašto? Zato što se, eto, u *Ispranima* pojavila Katarina Bistrović Darvaš, mlada glumica koja je tada bila tek na 2. ili 3. godini Akademije, pa čak i Josip Kučan. To su ljudi koji su tek otvorili vrata Akademije, koji su tek proglumili, ljudi bez ikakva filmskog iskustva, prema tome, i njih se može apsolutno smatrati naturšćicima. Nema velike razlike u pristupu njima tada i ovim ljudima koje sam pronašao na audiciji i koji su se prvi put našli na glumačkom zadatku. Nastojao sam prema svima imati ravnopravan odnos tijekom rada na filmu. Pristup tim ljudima, kao i onima s već brojnim ulogama za sobom, bio je istovjetan, i čini mi se da je to bio i najbolji pristup jer su oni, na taj način, bili na sigurnom. Naravno da je broj proba s ljudima koji se prvi put pojavljuju na filmu bio veći, s njima su i razgovori bili malo temeljitiji, jednostavno zbog toga što oni ne poznaju fenomen nastanka filma, ali sve to skupa čini se da je završilo uspješno i mene je uvjerilo da ću i u nekom budućem projektu, bude li projekt to zahtijevao, ponovno posegnuti za audicijom i eventualno neprofesionalnim glumcima ukoliko bi taj scenarij pokazao takve zahtjeve.

Zašto se često odlučujete za debitante i naturščike, a ne za glumce s filmskim iskustvom?

Zato što tekstovi to često nameću. Ukoliko je riječ o tekstu u kojemu su središnja lica ljudi od 23 do 25 godina, naravno da ću se odlučiti za one koji su tih godina. Tada očito mora biti riječ o osobi koja nema baš mnogo filmskog iskustva. To je temeljni razlog. Međutim, istina je da ja i za neke zrelije likove ponekad imam potrebu uzeti nekoga tko nije pretjerano korišten na filmu. Čini mi se da film ima afinitet prema novim licima. Čini mi se da svako novo lice, ukoliko glumac uspješno odradi ulogu, pridonosi svježini filma, osobito u malim sredinama kao što je naša u kojoj se malo snima i gdje se manje-više ista imena pojavljuju iz filma u film. Možda jedna ovako, vrlo intimna stvar: ako sam zbog ičega malo tužan u vezi *Crvene prašine*, bez obzira na vrlo dobar prijem vani, i na nagrade, to je da nije na primjeren način vrednovana činjenica da se u tom filmu pojavila gomila potpuno novih imena, što naturščika, što mladih glumaca koji su tek otvorili vrata Akademije. U načelu, svi su primijetili da je to dobro, ali su to uzeli kao nešto što se samo po sebi podrazumijeva. Međutim to baš nije tako i to je nešto do čega je vrlo teško doći i što zahtijeva temeljit rad i pripremu. Konačno, na odabir glumaca i na rad s njima ja sam, eto, utrošio gotovo godinu dana. Takav rad je i donio rezultate. Ali čini mi se da taj aspekt nije dovoljno istaknut.

Kad biste morali birati između dva glumca - "mušičave zvijezde", dakle dobra glumca s kojim je teško raditi, i glumca koji je manje pogodan za ulogu, ali je veoma ugodan za suradnju - za kojega biste se odlučili?

Ja sam čovjek koji nikad ne teži ugodi na snimanju. Uvijek nastojim pronaći osobu za koju držim da je najpogodnija za određenu ulogu. Tako da sam poneki put prolazio prave muke s nekim glumcima. Mnogi su glumci vrlo teški, no nisam ni ja vjerojatno baš neko perce, ali velim, ako čovjek ima viziju, onda je može ostvariti i s, uvjetno govoreći, teškim osobama ukoliko te osobe imaju potencijala da takvu ulogu odigraju.

Jeste li ikada poželjeli biti filmski glumac?

Ne, nikada nisam imao takvih ambicija. Međutim, redatelj mora imati sposobnost odigrati ulogu u "sebi", da vidi kako bi ona trebala biti odigrana, što ne znači da mora imati interpretativne sposobnosti.

Vi se ne pojavljujete u svojim filmovima. Zašto?

Zato što mi se čini da je to pomodno i nepotrebno. Uvijek sam se ježio od pomodnosti. Čast Hitchcocku koji je to napravio vrlo šarmantno pojavljujući se u svojim filmovima uvijek, u samo jednom kadru, ali čini mi se da je to nepotrebno. Takve uloge u kojima bih se ja osobno pojavljivao uvijek može odigrati netko drugi, i to bolje, prema tome ne vidim razloga zašto bih ja kao redatelj oduzimao posao nekom glumcu.

Što biste učinili kad biste jednom glumcu povjerili ulogu i onda, tijekom proba, shvatili da ste pogriješili?

To mi se već dogodilo. I ta mogućnost jedan je od razloga tako dugih i temeljitih priprema i proba. Ako se to dogodi, jednostavno upoznam glumca sa svojom odlukom, s tim da sam tijekom rada uvidio da je moj izbor bio zbog nečega pogrešan. Možda i nije bio pogrešan, ali jednostavno mi se učinilo da određeni glumac, osobito u odnosu prema drugim likovima, odnosno ljudima koji glume te likove, nije ono što bi možda trebao biti. Tada sam jednostavno u situaciji da u tom trenutku promijenim glumca. Mislim da je to normalna pojava koja bi trebala biti dio posla i glumac je ne bi trebao shvaćati osobno. Kad god sam imao takvu situaciju, nisam imao nikakvih problema s ljudima, dapače, ti su se glumci pojavljivali u mojim drugim projektima.

Postoji li nešto što biste željeli promijeniti kod glumaca?

Ono što ja uvijek sugeriram glumcima, osobito mladim glumcima, jest nešto što oni rado saslušaju, ali razumijem ih da to teško mogu prihvatiti. Naime, redovito im sugeriram da dobro promisle prije nego što prihvate ulogu. To je, naravno, vrlo delikatno jer je filmska produkcija mala, pa su glumci sretni kada uopće mogu glumiti. Međutim, ja im sugeriram da dobro promisle o redatelju kojemu dolaze u ruke, kojemu se na izvjestan način prepuštaju i da jako dobro odvagaju tekst koji će igrati jer, na žalost, ima izvanrednih hrvatskih glumaca koji su "stigmatizirani" upravo svojim prvim filmskim ulogama. U silnoj želji da što prije "proglume" i pojave se pred javnošću oni su prihvatili uloge u lošim scenarijima, lošim filmovima i na taj način ostali obilježeni kao glumci upitnih mogućnosti iako doista nije tako nego je riječ o filmovima koji nisu imali dobre scenarije i o redateljima koji iz tih glumaca nisu znali izvući ono što inače ti glumci mogu.

VINKO BREŠAN

Kako radite glumačku podjelu za film?

Prvo radim širi izbor: tražim glumce koji fizički najviše nalikuju liku onako kako sam ga ja zamislio. U užem izboru, između svih njih tražim one koji imaju najviše (elemenata onih) unutarnjih osobina koje pojedini lik ima. U trećem krugu, između onih koji su ostali - biram najbolje glumce.

Kako radite s glumcima? Kako se pripremate za snimanje?

Ne isprobavam sve scene. Budući da vrlo često mijenjam tekst na snimanju, ne želim da se glumac usredotoči na nešto što kasnije neće igrati. Ali uzmemo jednu scenu i tu scenu "vrtimo" jako, jako puno, do beskraja. Dok scena ne postane potpuno točna i pravilna. Može se i kroz jednu scenu doći do lika kakav on treba biti. Naravno, to pretpostavlja dosta dobre i dugačke pripreme.

Dopuštate li glumcu improvizaciju na setu?

Na probi da, u kadru ne. Kadar je, na žalost, ili na sreću, stvar koja mora biti potpuno precizna. Kadar je koreografija između glumca i kamere. Ukoliko glumac improvizira u trenutku snimanja - kamera ne može predvidjeti što će glumac napraviti i kamera to neće zabilježiti. I onda se dogodi da se netko "ubije" od glume, a da se na platnu to ne vidi.

Ima redatelja koji unaprijed dogovore svaki detalj i onih koji dopuštaju izmjene neposredno prije snimanja.

Ja spadam u drugu skupinu. Tijekom snimanja mnogo toga mijenjam. Pa mijenjaju se i uloge tijekom snimanja, a kamoli neće neke nijanse.

Što biste napravili da odaberete glumca i onda se na probama ispostavi da on nije tako dobar - dapače, da je loš?

U tome je razlika između dobrih i loših redatelja. Prvo bih pomislio da sam loš redatelj jer sam krivo odabrao.

Postoji li glumac koji je osobito pogodan za komediju? Koje su njegove značajke, kakav je to glumac?

Ozbiljan glumac. Glumac koji se ne smije. Komedija je matematička stvar, s jedne strane, a s druge i stvar improvizacije. I baš na nekim glumačkim nijansama leži komedija. Komedija je najteži žanr i zato glumac nesumnjivo mora biti odličan. S jedne strane - u komediji ne možete "folirati", s druge, često na filmu gledam ljude koji su glumili samo u akcijskim filmovima i vrlo ozbiljnim filmovima pa su ipak odigrali uloge u najgenijalnijim komedijama na svijetu, na primjer Lino Ventura. Mislim da tu nema pravila.

Znači li to da svaki dobar glumac može glumiti u komediji?

Apsolutno točno.

Pravite li razliku između filmske i kazališne glume?

Razlika nesumnjivo postoji zato što postoji tehnički aspekt filmske glume kojega u teatru nema. U tom smislu pravim veliku razliku između kazališne i filmske glume. U pogledu kakvoće, u smislu glumačkog izraza, ne vidim preveliku razliku, pogotovo danas, na kraju dvadesetog stoljeća.

Rekli ste da volite pretjerivanje u filmu. Vrijedi li to i za glumu? Volite li i u glumi pretjerivanje ili dajete prednost realizmu?

Ja sigurno nisam za realističnu varijantu jer nijedan moj film ne spada u filmski realizam. To je jaka stilizacija koju glumac mora podržati svojom stilizacijom što u načelu nije jednostavno. To se događa u teatru gdje se glumi- "sto na sat". Često sam se znao našaliti pa bih glumcima na probama rekao: "Mikroglumu su izmislili loši glumci da ne

Vinko Brešan

moraju glumiti. Glumimo, ajmo glumiti maksimalno. Ajmo sve emocije koje želimo izraziti dignuti do krajnjih granica, do prenapregnuća." Pa da vidimo dokle ide, a da je podnošljivo.

Koliko Vam je režiranje u kazalištu pomoglo kao filmskom redatelju?

Sigurno mi je pomoglo - u tom smislu da sam u kontaktu s glumcima, počinjem razumijevati način na koji misle, što osjećaju, koje probleme imaju, koja je muka stati pred kameru, koja je muka biti na sceni, o kakvim se sve tegobama radi. U tom smislu mi je sigurno rad u teatru pomogao jer sam shvatio da je glumački posao veoma težak.

Gdje ste naučili raditi s glumcima?

Ne mogu reći da sam na Akademiji nešto naučio o filmskoj glumi. O njoj sam više naučio asistirajući u mnogim filmovima i u krajnjem slučaju, radeći svoje filmove. Znao, to se zove učenje uz rad.

Koliko naši glumci poznaju filmsku glumu?

Pa, na žalost, moram ustvrditi - znanje je slabo. Jednostavno zato što se snima malo, a znanje filmske glume proizlazi iz iskustva. Postoje neke tehničke stvari koje glumac mora znati. Na primjer, budući da se određena scena radi u mnogo kadrova koje montirate, lijepite jedan za drugim, jednu glumačku reakciju, jedan pokret, imate možda u tri ili četiri kadra - glumac zbog toga mora biti toliko uvježban da svaki put, deset puta, odglumi jednako, da mu pokret bude isti. Da bi se jedan kadar mogao zalijepiti na drugi. Ako su ti pokreti različiti, ako glumac svaki put napravi, čak i malo drugačije, te kadrove ne možete vezati, morate sve puštati u jednom kadru pa u tom slučaju film postaje sporog ritma i dosadan. To ponavljanje, fiksiranje jedne geste, jedne reakcije mnogo puta, nešto je što je našim glumcima vrlo teško. To je pitanje iskustva. Katkad je problem i to što se ne može svaki put odglumiti sto posto isto - ni fizička radnja nije jednaka. S druge strane, glumac se na snimanju često nađe u situaciji da mora odigrati ljubavnu scenu, ali bez partnerice, jer nije zbog tehničkih razloga nema. Tu su npr. neka rasvjetna tijela (umjesto partnerice) i glumac mora gledati u komad crnog glota i biti u njega zaljubljen. To je veoma teško. Samo iskustvo može pomoći čovjeku da u svojoj glavi zamisli partnericu i odigra najljepšu ljubavnu scenu u vrlo krupnom planu. To su stvari koje su tehnički vrlo zahtjevne i koje spadaju baš u filmsku glumu. Ima tu naravno još milijun stvari, ali te su najočitiije i naši se glumci upravo s njima jako bore. Naravno, talentiran čovjek uvijek nađe prostor da se tog svog neiskustva riješi. No ima glumaca kojima to predstavlja veliku muku.

Mislite li da su oni koji su sposobni u tom ponavljanju bolji glumci od onih koji u tome nisu vješti?

Nije u tome problem. Ima mnogo talentiranih glumaca koji uopće nisu u stanju nešto ponoviti: čovjek se "pogubi", jednostavno nije u stanju ponoviti. Nije on zbog toga manje darovit, on jednostavno nije dobar filmski glumac u tom trenutku. On tehnički ne odgovara zahtjevima koje film pred njega postavlja. To spada u neka pravila. U pravila filmske glume. I to svaki glumac koji se bavi filmom mora svladati. Kao što u teatru mora svladati scenski govor, scenski pokret ili što drugo.

Kako Vaši glumci uspijevaju šarmirati publiku, a glume stilizirano? Tu se ne može dogoditi poistovjećivanje.

Ne znam. To je pitanje na koje ne znam odgovor. Pitanje šarma je nemoguće definirati. Nijednoga glumca ja ne mogu izrežirati da bude šarmantan. To se ne da izrežirati. Glumac ili je šarmantan ili nije.

No činjenica je da neki glumci koji inače nisu tako omiljeni kod publike u Vašim filmovima postaju šarmantni i omiljeni?

To je pitanje teksta. Zависи o tome koliko im je blizak lik koji glume, koliko im dijalog pomaže, koliko sam ja kao redatelj fleksibilan i njihov šarm mogu iskoristiti u svrhu filma, da im otvorim neke prostore da taj šarm iskažu. To nisu samo pitanja filmske glume, nego i odnosa glumac - redatelj. Moje načelo nije da ja glumca tjeram da ulazi "sto posto" u ulogu kako sam je zamislio. Tu postoji širok prostor, ne mogu ga sad u postotcima odrediti, ali postoji širok prostor gdje ćemo raditi neke kompromise, gdje ćemo se dogovarati. Kad vidim da glumac teži k tome da ide u jednom smjeru, neću ga nasilno vraćati na neki svoj put. Radije ću tu ulogu prilagoditi u smjeru u kojem bi on više volio ići jer mu je prirodnije, bolje, lakše i otvara mu više putova da bude šarmantan, da bude učinkovit, jednostavno da bude bolji. Nisam toliko lud da bih zbog svoje koncepcije radio lošiji film, ili da glumac lošije igra zbog toga što sam ja to nešto u glavi zamislio.

Ako za jednu ulogu imate ponuđena dva glumca: s jednim je "teško raditi", tj. zvijezda je, a drugi je lošiji, ali je s njim znatno ugodnije raditi, za koga biste se odlučili?

Ja sam se u životu već odlučio za prvu varijantu i nije mi žao. Naravno da to iziskuje i određene sukobe, i svade, i neugodne trenutke, i veliku muku na snimanju, ali sve se to zaboravlja kad vidite rezultat.

Jeste li ikada poželjeli biti glumac?

Ja jesam glumac. Ja u svakom svom filmu nešto odigram. A bogami nešto odigram i u svakom Lukasovu (Lukas Nola, po. a.) filmu. Doduše, malo sam tipiziran, uvijek mi da ulogu policajca. U zadnjem filmu mi je dao ulogu ginekologa, što mi se sviđelo.

Zašto glumite u svojim filmovima?

Uvijek iz nekoga glupog razloga. U mom prvom filmu *Kako je počeo rat na mom otoku* jedan statist, koji je glumac-amater, nije mogao zapamtiti tekst koji je trebao izgovoriti, a nismo imali vremena, pa sam ja obukao uniformu i izgovorio ga. A u *Maršalu* je trebao biti lik retardiranog mladića i onda smo zvali za to - iz štosa - Lea Katunarića. Kada sam shvatio da će Leu biti jako neugodno i ja sam se odjenuo pa smo nas dvojica bili dva retardirana mladića. Eto, to su razlozi zašto glumim u svojim filmovima.

Koji je Vaš idealni filmski glumac? Kad biste mogli raditi s nekim glumcem izvan Hrvatske, s kim biste željeli raditi?

Pa sad, s Draženom Kühnom, s Ljubom Kerekešom - to su glumci s kojima bih silno želio raditi. Znaete što, ja uopće nisam prava osoba za to pitanje, jer nikada nisam težio nekim velikim svjetskim temama. Više me zanimaju naše lokalne teme. U našim lokalnim temama ja ne mogu zamisliti u ulozi Stipana nikog drugog osim Dražena Kühna. Ja ne mogu zamisliti u ulozi majora Alekse nikoga drugog osim Ljube Kerekeša. Fizički, ne mogu reći, bilo bi zgodno, uzmimo, da ulogu majora Alekse igra Bill Murray. Ne može igrati, ne spada u to. To može igrati Ljubo Kerekeš i nitko drugi. Isto tako i Stipana. Ja ne mogu zamisliti da jednog bodula policajca može glumiti itko drugi doli Kühna.

NEVEN HITREC

Kako ste radili glumačku podjelu za svoj film?

U mom prvom, i za sada jedinom igranom filmu bilo je dosta likova, dosta uloga - tridesetak. Tako da sam mogao birati glumce svih generacija. Izabrao sam glumce koje sam poznavao od prije, iz raznih filmova i televizijskih serija. Radio sam 3-4 godine kao pomoćnik režije tako da sam upoznao dosta glumaca. Jedino Luciju (Šerbedžija po. a.), glavnu žensku ulogu, nisam ranije poznavao. Mogu reći da sam glumce birao po senzibilitetu i po onom kako sam osjećao da će neki glumac i privatno moći korespondirati s tim likom.

Kako ste radili s glumcima od podjele do snimanja?

Ja sam najbolji rad s glumcima vidio od Kreše Golika. U seriji *Dirigenti i mužaški* radio je nešto što ja nisam vidio ni prije ni poslije. Glumci su mu dolazili *gratis* dva mjeseca prije snimanja. Imao je glumačke probe i stalno je ponavljao, što je velika istina, da glumcu kad dođe na snimanje treba samo reći odakle dokle da hoda. A sve ostalo što se tiče njegove psihe i lika - to treba riješiti u pripremama. Ja sam se htio toga držati. No kod nas u Hrvatskoj problem je što većina glumaca ima obaveze u kazalištu ili ako glume u dva filma istodobno, onda je teško organizirati probe. Ja sam pokušao koliko sam mogao. Imao sam intenzivne probe dva tjedna prije snimanja, premda sam mjesec dana prije snimanja počeo s probama na kojima je uvijek netko od glumaca nedostajao.

Dopuštate li glumcima improvizaciju na setu?

Pa ovako - što se tiče samog lika mislim da do početka snimanja svima treba biti jasno ono što glume i koji je cilj ne samo njegovog lika nego i cijelog filma, koja je atmosfera. Na snimanju i te kako volim improvizacije i volim da mi glumci daju sugestije jer mislim da dobar glumac zna više od mene o tom liku jer ga je više razrađivao od mene.

Ja sam imao tu prednost da sam bio i koscenarist u filmu tako da sam dosta razmišljao i o likovima, ali sama improvizacija je dobro došla jer najgore bi bilo glumca tjerati na nešto što njemu nije prirodno. Onda to izgleda neistinito. Znači, ako nije neka suluda ideja koja se kosi s koncepcijom (dobar glumac neće dati suludu ideju, dat će manje-više dobru ideju) ovisi samo o mome senzibilitetu hoću li to prihvatiti. A prihvatit ću sve što je u duhu atmosfere filma i istinitosti.

Mnogi su rekli da su u Vašem filmu Bogorodica glumci bili dobri, da su glumili bolje nego u nekim drugim filmovima. Što mislite zašto?

Osjećao sam veliki psihički pritisak jer sam svoj prvi- enac radio sa 30 glumaca. Bilo ih je i više, samo 30 su bili profesionalci. Trebalo je sa svakim od njih porazgovarati o liku, i to u tih mjesec dana prije snimanja. Ja pokušavam, što se tiče tog pripremnog razdoblja, što je moguće dulje pričati s ljudima. I imam osjećaj da je moj posao što bolje upoznati čovjeka s kojim ću raditi. A koliko se ja otvorim prema njemu, toliko od njega dobivam na snimanju.

Tko ili što je za Vas dobar glumac?

Po mom dosadašnjem iskustvu, definicija dobroga glumca bila bi: čovjek kojega tijelo sluša tako da može prenijeti sve emocije koje su mu zadane tekstom. To se onda, naravno, može kositi s teorijom, jer mnogi se glumci znaju dobro teorijski potkovati, ali su loši na snimanju. Postoji magija kada kažem "akcija" i kada 50 ljudi iza kamere u njih gleda - a oni profunkcioniraju, i to onda izgleda i opušteno i prirodno. Meni je to još uvijek magija i ja ću nastojati to definirati tijekom svog rada. Postoji mnoštvo ljudi koji nemaju neko veliko teorijsko znanje o glumi niti su pohađali satove govora, ili ne znam čega - a izgledaju puno prirodnije i često su bolji glumci od školo-

vanih glumaca. Ja sam radio na svom filmu mahom sa školovanim glumcima, ali imam osjećaj da sam izabrao vrlo inteligentne ljude. Uglavnom smo isto mislili o dokumentarnosti, o istini, o pravim stvarima, i vjerujem da se to dobro poklopilo u cjelini.

Kada biste mogli raditi s nekim glumcima izvan Hrvatske, s kim biste radili?

O tome zbilja nisam razmišljao. Ja sam odrastao na tom "vražjem" američkom filmu i oni imaju mnogo prekrasnih glumaca. Dok sam bio na Akademiji, znam da sam htio raditi s Brandom kao: kad odrastem, radit ću s Brandom. Obožavam, recimo, Herveya Keitela, ali to je povezano vjerojatno i s njegovim fizičkim likom. Ima još dobrih glumaca kao što je on, ali on mi je jedan od najdražih.

Postoji li razlika između filmske i kazališne glume?

Dakako postoji. Čini mi se da je većini školovanih glumaca velika muka kad dodu na film. I to ne samo stoga što je to veća presija jer se u centimetar mora okrenuti

prema svjetlu u danoj sekundi i napraviti korak više ili manje i zadržati tu tenziju. Npr., ako je neka emotivna scena raskadrirana u više kadrova i onda nakon stanke od sat vremena treba doći na istu emotivnu temperaturu, to je strašan napor. I čini mi se da filmski glumac mora imati puno veću koncentraciju od kazališnog glumca što se tiče kontinuiteta posla, što se tiče vremena. Jer jednu glavnu ulogu odigrati, kao što je kod mene odigrao Ljubo Kerekeš, znači biti u tom liku dva-tri mjeseca. To zahtijeva velik psihofizički napor. Znam kad je sad već pokojni Georg C. Scott glumio Musollinija - to je bilo u Jadran filmu, ovdje u Zagrebu, tada je već imao Oscara za *Pattona* - on je redovito prije snimanja povraćao od nervoze. Imam osjećaj da je ta velika predanost liku osobina samo najvećih glumaca. Ne mogu zaobići činjenicu da su moji glumci igrali na mom filmu do četiri sata, nakon toga odu na autobus, na večer igraju Shakespearea ili Begovića, ujutro su opet u mom filmu ili odu na drugi film.

Neven Hitrec (čuči) u predahu snimanja *Hrvatske Bogorodice*

Poznaju li mladi glumci filmsku glumu?

Ja sam na Akademiji bio jedan od nekoliko studenata koji su stalno gundali i pisali peticije zašto studenti glume nemaju vježbe pred kamerom sa studentima režije. Bilo nam je nepojmljivo zašto mi kao filmski redatelji nemamo satove filmske glume s glumcima. Mislim da je jedna od osnovnih zadaća filmske akademije da studente filmske režije nauči raditi s glumcima ili da bar to pokuša, da im dâ neke smjernice. O filmskoj glumi najviše sam naučio kao pomoćnik režije, gledajući druge kako rade i gledajući filmove. Ono što ja tražim je istinitost emocija, izraza. Čini mi se da to mogu naći na jednoj dobroj audiciji ili na više njih. Ima naturščika koji bi mogli dati to što ja tražim od glume, to je sigurno. Vjerujem da ću, ako Bog da, kad budem radio sljedeće filmove, inzistirati na tome i da neću imati toliko profesionalnih glumaca kao u prvom filmu. Iako, kažem, dobri profesionalni glumci ostaju dobri glumci u bilo kojem suodnosu. To je pitanje iskustva - i njima je trebalo, nakon Akademije, mnogo filmova i mnogo iskustva pred filmskim kamerama da postignu prirodnost.

Zagovarate li realističan stil glume? Što mislite o stiliziranoj glumi?

To je dobro pitanje, no što je realno, a što stilizacija? Joe Pesci glumi realno ili stilizirano? Ja pokušavam krenuti od lika i pokušavam s glumcem doći do nekih rješenja koja pridonose životnosti lika. Ako su to u glumačkom smislu nekakve ekstravagantnije stvari, onda se dogovaramo dokle može ići ta ekstravagantnost u izričaju. A preglumljivanje, ono što je u hrvatskom filmu na zlu glasu, mislim da se vrlo lako može izbjeći pravilnim odabirom glumaca. To je samo pitanje senzibiliteta, i glumca i redatelja. Postoji još nešto. Našim glumcima nedostaje iskustva. Zbog malog broja filmova, glumci se rijetko pojavljuju u tim stresnim situacijama. Čovjek mora imati dosta jak karakter i sa 18, 20 ili 22 godine stati pred kameru i odigrati tako da ga se može usporediti s američkim glumcima čiji su filmovi na kino-repertoaru. Mislim da mi imamo veoma dobrih glumaca koji još nisu igrali na filmu ili su igrali manje uloge. Mislim da su naši glumci jedan od manjih problema hrvatskog filma.

Što mislite o američkim glumcima?

Oni su se tako izbrusili da glumci koji su iz raznih podneblja, koji su krenuli iz raznih teoretskih temelja, oni svi tako dobro glume da ne vidim nikakvu razliku - od naturščika do Branda, Montgomeryja Clifta i ostalih koji su bili u New Yorku u tom Actor's Studiju. Čini mi se da im je cilj kroz praksu postao isti i ne vidim neku veliku razliku u glumi između glumca koji glumi manju ulogu u filmu i glavnoga glumca. Čini mi se da su oni jedan standard glume nametnuli ostalom dijelu svijeta, što može biti dobro, ali može biti i loše.

Što biste promijenili kod glumca?

Ono što ne volim; ne volim glumce koji ziheraški ulaze u projekt. Vrlo je jednostavno - ili se daj do kraja ili nemoj ni započinjati.

Ako angažirate glumca za film i onda, tijekom proba, shvatite da ste pogriješili, što biste učinili?

Ako je to važna uloga za film, tj. ako je cijela konstrukcija u pitanju, onda treba zamijeniti glumca. Kao pomoćnik režije bio sam u prilici vidjeti kako se dobri glumci u nekim ulogama zakoče, i to jednostavno nije to. I nema druge: valja mu to na ovaj ili onaj način reći. Tu je onda veliko pitanje i glumčeve psihe, kako će on to prihvatiti. Ali što je bolji glumac, što je bolji čovjek, on bi to trebao prihvatiti objektivnije i u drugoj ulozi dati bolje, više, jače od ovoga. Mislim da je to sastavni dio posla. Ako je redatelj odgovoran za umjetnički dio filma, a u Hrvatskoj jest, onda je i njegovo pravo da zamijeni glumca.

Kada biste za jednu ulogu mogli birati između dva glumca - jedan je "zvijezda", čovjek teškog ponašanja, ali Vam se čini da je prikladan za tu ulogu, a drugi je manje prikladan za ulogu, ali daleko ugodniji suradnik - za koga biste se odlučili?

Za bolji rezultat u svakom slučaju. Radio bih i s crnim vragom ako mislim da je to bolje za film.

OGNJEN SVILIČIĆ

Kako ste birali glumce za svoj film?

Pokušavao sam naći što sličnije karaktere; dakle, da karakteri glumaca kao živih, nefiktivnih osoba, odgovaraju fiktivnim osobama u filmu. Mislim, to je bio lakši put. Imao sam sreće jer sam unaprijed poznavao svoje glumce. Čak sam u tijeku pisanja scenarija razmišljao o podjeli. Neke rečenice sam i pisao na način na koji bi ih baš ti glumci izgovorili. A ostavio sam i dovoljno praznog prostora u dijalozima da ih možemo mijenjati tijekom proba i prije samog snimanja. Jedan od uvjeta za glavne uloge je bio da glumci budu iz Splita: naime, nije bilo dovoljno vremena da neke glumce iz Zagreba, ili iz bilo kojeg drugog dijela Hrvatske, naučimo splitski govor, taj slang. A glumci koje sam uzeo, taj slang poznaju.

Kako ste radili s glumcima?

Prvo smo napravili čitaće probe. To je meni najbolji dio posla u tijeku stvaranja filma. Tada vidite štima li vam scenarij, je li sve na svom mjestu. To je ovdje bio slučaj, dijalozi su se prilijepili za te glumce - dakle, glumci nisu imali nikakve muke s govorom. Čak su uspjeli i nadopuniti dijaloge. Nakon što smo nekoliko puta pročitali tekst, počeli smo raditi mizanscenske probe. To znači da ih prilagodim onome što želim snimiti. Kad ih stavimo pred kameru da se to može normalno izrežirati.

Dopuštate li glumcima improvizaciju na setu?

Može se mijenjati pred samo snimanje, ne može se mijenjati na snimanju. Ako smo se dogovorili da se nešto događa unutar kadra, to se onda ne može mijenjati zbog niza tehničkih problema koji onda nastaju s kamerom, pravcima kretanja ... No ako nekome padne na pamet nešto prije samog snimanja, onda je normalno da je to dopušteno. *Da mi je biti morski pas* je bio tip filma u kojemu humor uvijek proizlazi iz situacije. To nije bio npr. thriller ili horror - nešto što mora biti jako precizno. To je komedija karaktera, situacije. Tako da su glumci mogli mnogo improvizirati i mijenjati. Improvizacije se nisu

temeljile na mijenjaju likova ili priče, nego na dodavanju nekih autentičnih stvari koje ja ne poznajem. A Mlikota i Zovko, koji su istog podrijetla kao i likovi koje glume znali su dosta riječi, dosta gesta koje ja ne znam - tako da su oni dosta dodavali.

Koje su značajke dobroga glumca?

Za mene je dobar glumac onaj koji je svjestan svojih mogućnosti. Kad gledam bilo koji film, hrvatski, europski ili američki, za mene je dobar glumac onaj koji osim što zna o čemu se u filmu radi, glumi precizno te ima neku osobinu koja je neizbrisiva. Npr. kod De Nira je neizbrisiva ta neka vrsta samozatajnosti kojom on glumi. U domaćem filmu npr. - Filip Šovagović će uvijek biti Filip Šovagović ma što glumio - samo što će to biti Filip Šovagović u toj situaciji. Za mene je dobar glumac onaj koji jako dobro razumije o čemu je tekst, a izvrstan je onaj koji tome doda i svoju osobnost koju se ne može izbrisati. To je razlika između glumca i zvijezde. Po mome mišljenju, dobar glumac je onaj koji jako dobro zna što radi - ali nikad neće biti zvijezda ukoliko nema nešto osobno u sebi.

Kad biste mogli birati između dva glumca - jednog koji je problematična ponašanja, ali prikladan za ulogu, i drugoga koji bi bio ugodniji za suradnju, ali je manje prikladan za ulogu - za kojega biste se odlučili?

Odabrao bih varijantu čovjeka koji mi apsolutno odgovara za tu ulogu, bez obzira na to koliko bi bilo teško raditi s njim. Mislim da će svatko normalan tako postupiti.

Kod hrvatskih redatelja postoji problem baš po pitanju podjele uloga. Neki redatelji stalno rade s istom ekipom glumaca iako scenarij nije uvijek pisan za iste glumce, za iste karaktere. Također postoji problem i kod glumaca - neki se glumci često pitaju zašto nisu odabrani za neku ulogu. Taština im je povrijeđena jer misle da ih redatelj nije htio uzeti zato što misli da su oni loši glumci. A stvar je u tome da nije svaki čovjek za svaku ulogu. Kad radite film,

Ognjen Sviličić u scenografiji filma *Da mi je biti morski pas*

vi ne okupljate svoje najbolje prijatelje - vi možete iz filma u film npr. vući autorski tim, koji daje design filmu. Ako želite da vam i sljedeći film izgleda kao i prethodni - onda možete opet raditi s istim autorima; ali ne možete raditi uvijek s jednim te istim glumcima; bez obzira na to koliko bili prijatelji s njima i koliko bi vam bilo ugodno s njima raditi. Tada vam se film pretvara u niz usluga koje radite nekim ljudima da biste im pomogli u karijeri. To nije dobro.

Kad biste mogli raditi s nekim glumcima izvan Hrvatske, s kojima biste željeli raditi?

S mnogima. No uglavnom bih volio raditi s onim glumcima s kojima je radio i Scorsese - mislim da je to najbolja ekipa glumaca i ja volim takav način glume. Npr. ono što smo vidjeli u *Dobrim momcima*, u *Taksistu*, u *Ulicama zla*. Volio bih raditi i s glumcima s kojima radi Mike Leigh. Ja čak ne znam ni imena tih ljudi, ali, recimo, volio bih raditi sa svim glumcima iz *Tajne i laži*. To je sigurno.

Postoji li razlika između filmske i kazališne glume?

Nisam gledao dovoljno predstava da bih mogao odgovoriti na to pitanje. No u načelu mislim da ne bi trebalo biti neke velike razlike. Ja mislim da se filmski glumac razlikuje od kazališnog zato što bolje poznaje filmski zanat. Ako je u krupnom planu - onda će znati prilagoditi svoju gestu ili kretanju tom planu. A što se tiče sugestivnosti - a to je glumački talent koji svi gledamo i procjenjujemo - mislim da razlike nema.

Poznaju li hrvatski glumci filmsku glumu?

Pa mi se samo možemo pitati poznaju li glumu uopće. Shvaćaju li glumu kao recitiranje nekog teksta na što je moguće ljepši način, ili glumu shvaćaju kao "šmiranje" (nešto što će stvoriti tek privid nekog lika) ili stvarno pokušavaju biti lik koji jesu. Ja mislim da glumu najbolje shvaćaju oni glumci koji su opušteni kada glume. Znam da je teško biti opušten. Naime, naši glumci imaju premalo prilika da glume u filmovima i zbog toga se ne mogu opustiti i biti svoji. A to je upravo ono što film traži.

Problem je filma što se na njemu sve vidi. Osjeti se kad netko "šmira" i kad nije u ulozi.

Jesu li glumci u Vašem filmu imali problema s diskontinuitetom snimanja pojedinih scena ili s markacijama koje sputavaju kretanje?

Da, s tim je bilo nekih problema. Teško je postići kontinuitet na filmu. No mislim da je posao redatelja da pamti kontinuitet pojedine scene. To znači, ako snimamo scenu u kojoj glumac jako mijenja raspoloženje - recimo da je na početku scene jako veseo, a na kraju jako tužan - onda redatelj mora zapamtiti taj glumčev kontinuitet i reći mu gdje je koji kadar u filmu. Redatelj mora objasniti glumcu kako će film na kraju izgledati tako da glumac mora imati svijest o tome kako će biti montiran. Ima i nekih veoma pametnih glumaca koji sami znaju svoj kontinuitet od početka do kraja filma. Znači da sami grade sebe tijekom filma. Ti glumci znaju sve što im se događa. Oni su pametni i njih ne treba voditi iz kadra u kadar. Ovdje postoji još jedan problem - ujednačavanje filmske glume. To je nešto što ja još uvijek ne znam napraviti. U kazalištu je kontinuitet - od početka do kraja - jedan kadar, tu je ujednačavanje lakše. A u filmu u svakom kadru trebate ujednačavati, od filmske fotografije, preko izreza kadra do ritma i glume - sve mora biti ujednačeno. E sad, lako je ujednačiti filmsku fotografiju - da bude tvrda ili meka, ili da bude pokret kamere iz ruke, no pitanje je kako ujednačiti filmsku glumu. Naime glumci imaju naviku iskazivanja svog ega u svakom kadru. Zadaća redatelja je da to skuži. Glumci su, naravno, inteligentni ljudi, pa znaju svoj ego iskazati tako da uopće ne skužite da su vas preveslali. Fora je u tome da, kad imate dva partnera u kadru, nijedan ne "pojede" onog drugog. Čuo sam mnoštvo priča iz kazališta, npr. da se glumac okrene prema rampi i onda u razgovoru okrene i drugoga glumca kako bi on više došao do izražaja. U filmu se to ne smije dogoditi jer film ne smije biti iskazivanje glumačkog ega.

Dajete li prednost realističnom stilu glume ili stilizaciji?

Ja osobno ne volim stilizaciju. To mi jako smeta jer mi se čini da glumci dok rade ne smiju biti svjesni stilizacije. Film će na kraju uvijek ispasti moja stilizacija, ali glumcima se ne smije dopustiti da budu toga

svjesni. Jer onda će se u njih javiti potreba da pojačaju tu stilizaciju, da dokažu kako su i oni pametni. Ako oni na filmu glume budalu, onda nek' stvarno i budu budala, a ne da glume budalu. To je problem kod glumaca. Ukoliko glumac glumi zlikovca ili idiota, on želi svom svojom snagom pokazati da on u stvarnom životu nije takav. To je stvar glumačkog ega, i to je jedan od većih problema.

Ako angažirate glumca za jednu ulogu i onda tijekom proba shvatite da ste pogriješili, što biste učinili?

Pa zahvalio bih se glumcu na tome što smo do tada radili i tražio bih nekog novog. U filmu nikako ne bi trebalo stvarati opsesivnu vezu između glumca i redatelja. A ako redatelj baš ne može bez nekoga glumca, onda mora pisati baš za njega.

Postoje li neki glumci za koje biste mogli reći da su Vaši omiljeni glumci?

Mogu reći da su svi glumci koji su glumili u mom filmu *Da mi je biti morski pas* dali bar 30 posto više nego što se od njih očekivalo. Radili su na ulozi, trudili su se, svatko na svoj način. Npr. mene je Zovko oduševio iskrenošću koju je unio u jedan lik koji nije heroj; on je to dobro učinio. Vedran Mlikota se dobro šalio na račun Vlaja. Edita (Majić), Elvis (Bošnjak), Ecija (Ojdanić), Jasna (Jukić), Bruna (Bebić) - svatko od njih se potrudio i napravili su dobar posao. Postoji još jedan glumac koji je meni drag - to je Krešimir Mikić. On je rijetko neiskorišten glumac. Vjerojatno zato što je iz Osijeka pa je malo izvan vidnog polja. Mislim da je on jedan od onih glumaca koji teško može pogriješiti.

Kad biste mogli, što biste promijenili kod glumaca?

Bio bih jako sretan kada bih mogao ukinuti jedan glumački osjećaj: uvrijeđenost koju oni osjete kada ih netko ne pozove u neki film. Često čitam izjave glumaca u intervjuima: ja sam dobar, mene nitko ne zove. Naime, oni ne shvaćaju da ako u mom filmu nema lika koji je debeo, a debeo je jer voli puno jesti, onda je jasno da neću uzeti debeloga glumca. Takve stvari me živciraju. I postoji još jedna stvar. Želio bih da naši glumci glume malo uvjerljivije. Ne znam kako bi se to moglo promijeniti, ali ja bih to želio. Mislim, ako se uspješno radi na filmu, onda ne samo da se morate sprijateljiti s glumcima, nego i glumce morate sprijateljiti jedne s drugima. Da "ne jedu" u sceni jedni druge. Zanimljivo je da je u

američkom filmu, u nečemu najbezveznijem, kao što je npr. *Hitna služba* - gluma bolja nego u nekim našim vrhunskim ostvarenjima. Stvar je u tome da njihovi glumci i neke najidiotskije rečenice znaju reći tako uvjerljivo. Npr. ljudi se moraju naći u pet jer im tad polijeće avion i jedan od likova treba reći: "Nađimo se u pet jer nam tada polijeće avion". Oni to znaju reći uvjerljivo. A, s druge strane, u našem filmu česte su biser rečenice npr.: "Ja sa bojim smrti, hoćeš li mi pomoći". Kad to izgovore glumci izašli s naše Akademije, onda to zvuči kao dio pjesme Antuna Branka Šimića koji se recitira ispred kamere. Takvu idiotsku rečenicu Christopher Walken će izgovoriti s uvjerenjem, naime dat će nešto osobno toj rečenici. On ne komentira, nego se potruđi i to ispadne super. Dakle, ja mislim da čak nije pitanje samo u scenarijima, nego jednostavno u trudu glumaca da to ispadne što bolje.

Gdje ste naučili raditi s glumcima?

Ja zapravo nikada nisam učio raditi s glumcima. Uvijek sam radio ili s glumcima koji su mi bili prijatelji ili bi se sprijateljili na snimanju. Od njih sam pokušavao otkriti na koji način oni to mogu odglumiti. Tako da to nije bio klasičan tip rada s glumcima.

Ja mislim da je to jedna od rijetkih stvari koja se ne može naučiti. Mi možemo naučiti pravilno postaviti kameru, raskadrirati ili izmontirati kadar - ali čini mi se da se rad s glumcima ne može naučiti. Mislim da je riječ o intuiciji. Pogotovo kod podjele uloga, a i kasnije tijekom rada. Mislim da je to više intuicija, a manje neki sustav ili zanat.

Jeste li ikada poželjeli biti filmski glumac?

Jedanput sam stao pred filmsku kameru u jednom studentskom filmu. To iskustvo mi je pomoglo da skužim da je dobar glumac onaj koji je sasvim opušten kad snima. Ako glumac osjeća ikakvu napetost, onda to nije dobro. Tada sam također shvatio: koliko god je ponekad glumački ego štetan, on je ipak nužan. Glumci moraju imati jak ego da budu svoji bez obzira na to što je oko njih upaljeno petsto reflektora, što svaka minuta njegove glume stoji velik novac, što ih okolo navlači cijela vojska šminkera, garderobijera i ostalih članova filmske ekipe. Glumac u svemu tome mora biti opušten, a da bi to uopće mogao preživjeti - moraš imati snažan ego.